

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА МНС ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Демент Максим Олександрович,
здобувач кафедри теорії і методики професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди
заступник начальника курсу факультету
оперативно-рятувальних сил університету цивільного захисту України*

Постановка проблеми. Цілеспрямована професійна підготовка майбутніх офіцерів – курсантів МНС – визначається необхідними завданнями сучасної вищої освіти. Структура діяльності майбутніх офіцерів у надзвичайних ситуаціях не відноситься до військової сфери, системою освіти якої опікується Управління військовою освітою, а відноситься до силових структур, системою освіти якої опікується Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Специфіка професійної підготовки курсантів МНС полягає в тому, що на відміну від багатьох військових професій майбутніх офіцерів, курсант МНС окрім воєнізованої діяльності має й цивільні функції: педагога, психолога, наставника, радника. Таким чином, діяльність курсантів МНС є особливим видом діяльності, що вимагає специфічної професійної підготовки. З цієї метою необхідно задіяти весь комплекс психолого-педагогічних засобів, що сприятимуть формуванню готовності курсантів до професійної діяльності у сучасних умовах.

Важливо наголосити, що професійна діяльність особового складу майбутніх офіцерів МНС ґрунтується лише на кількох організаційних засадах військової сфери – єдиноначальність, субординація (централізація), статут, службова дисципліна, особиста відповідальність, – а тому дуже схожа на діяльність інших силових структур: внутрішніх військ, внутрішніх справ, прикордонників тощо.

Аналіз останніх досліджень. Питання готовності офіцера до роботи у надзвичайних умовах аналізувалося в роботах О. М. Бандурки, М. М. Козяра, М. С. Ковалю, О. В. Бикової та ін. Однак невирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз методів педагогічного дослідження у ході експериментальної перевірки їх професійної підготовки як педагогічної проблеми.

Формування цілей статті – проаналізувати методи педагогічного дослідження у ході експериментальної перевірки професійної підготовки курсантів МНС.

Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**: визначити поняття готовності курсантів до професійної діяльності, поняття професійної мотивації курсантів як складової їхньої готовності, розглянути основні мотиви курсантів як ядро формування мотиваційного компонента розробленої нами моделі, ефективність якої перевірялася у педагогічному експерименті.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні дослідження питання готовності до професійної діяльності дали змогу визначити, що це поняття складне і розуміється різними авторами по-різному. Здебільшого професійна готовність курсантів відповідає певним вимогам і забезпечується: високим рівнем оволодіння знаннями, вміннями та навичками щодо конкретної спеціальності; комплексною підготовкою майбутнього офіцера до професійної діяльності у якості керівників (командирів) підрозділів у мирний час; індивідуальною підготовленістю до забезпечення високого рівня діяльності в екстремальних ситуаціях; єдністю навчання, виховання, розвитку, самовдосконалення, психологічної підготовки й формування у курсантів необхідних моральних, індивідуально-психічних, особистісних і професійних якостей; розвитком високих громадянських якостей, патріотизму, наукового світогляду, розуміння необхідності захисту Батьківщини; формуванням активної життєвої позиції та професійної настанови.

Нами визначено, що готовність до професійної діяльності курсантів МНС – інтеграційна єдність необхідних особистісних і професійних якостей курсанта, що згрупована за видами готовності до розв'язування специфічних завдань в нестандартних ситуаціях, яка досягається в ході моральної, психологічної, професійної, технічної, фізичної підготовки.

У розробленої нами експериментальної моделі готовності майбутніх офіцерів МНС до професійної діяльності в умовах освітнього простору [2] було визначено кілька компонентів. В даній роботі ми докладно зупинимося на перевірці першого компонента – їм було визначено мотиваційний компонент.

Мотиваційний компонент перевірявся за мотиваційним критерієм, показниками якого може виступати низка особистісних характеристик: мотивація навчання у ВНЗ, мотиви навчальної діяльності, мотиви вибору професії, мотивація трудової діяльності, мотиви самооцінки, мотиви влади у діяльності майбутнього офіцера тощо.

Мотиваційний критерій включає мотиви, цілі, потребу в професійній освіті, удосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісні установки щодо актуалізації професійної діяльності, що стимулює творчий прояв особистості в професійній діяльності й повсякденному житті, передбачає в майбутнього офіцера наявність знань з фахових дисциплін і з суміжних дисциплін, які він вивчає.

Як відомо, під загальною мотивацією розуміється пояснення причин поведінки людини. Поняття мотивація трактується по-різному. Це – сукупність чинників, що визначає поведінку, сукупність мотивів, спонукання, що викликає активність. Крім того, мотивація розглядається як процес регуляції конкретної діяльності, процес дії мотиву та його механізм, напрям і способи здійснення діяльності, сукупна система процесів, що відповідають за спонукання й діяльність. Усі визначення мотивації можна звести до двох напрямів: мотивація як структурна, статична сукупність мотивів або чинників і мотивація як динамічне утворення, процес.

У педагогічному експериментальному дослідженні ми використали один з емпіричних методів – діагностичний. Він уключав анкетування, опитування, бесіду. Передусім був застосований метод анкетування з метою вивчення мотивації майбутніх офіцерів для якісного аналізу мотиваційного компонента власної професійної діяльності, для виявлення найбільш значущих причин вибору професії майбутнього офіцера МНС.

З метою вивчення особливостей мотивів вибору професії майбутнього офіцера МНС нами було обрано показник – дослідження професійної мотивації курсантів – першого курсу та випускників факультету оперативно-рятувальних сил Університету цивільного захисту України (м. Харків). Всього у дослідженні взяли участь 208 чоловік.

З цієї метою було використано методіку В.Л.Васильєва [1]. Курсантам було запропоновано заповнити анкету й оцінити запропоновані в списку мотиви за десятибальною шкалою. Після анкетування ми обробили результати: за ступенем значущості кожного мотиву, вираженого в балах, робився висновок про те, наскільки виражене в майбутнього офіцера професійне покликання та наскільки в нього виражені супутні й другорядні мотиви, інтереси.

Після проведення анкетування ми виявили, що в курсантів перших курсів домінували супутні й другорядні мотиви професійної діяльності: прагнення до самоствердження, до підвищення свого статусу, престижу; бажання перебувати в професійному середовищі; можливість задовольнити своє прагнення до влади; змусили обставини.

Наприкінці дослідження після впровадження заходів щодо формування мотиваційного компонента розробленої нами моделі ми знов провели анкетування і виявили, що в курсантів останнього курсу вже домінували виражені професійні мотиви й інтереси: свідомість корисності своєї діяльності; інтерес до професійної діяльності; прагнення допомагати людям у складних, незвичайних ситуаціях; бажання передати свої знання, досвід, накопичені за час професійної діяльності; прагнення до саморозвитку.

Було також обрано метод опитування, бесіди для виявлення сформованості мотиваційного компонента. В бесіді з'ясовувалося відношення респондента до обраної професії, усвідомлення ним свого вибору, умови формування мотивів та місце, яке професія займає в його системі цінностей [3].

Нами були запропоновані питання, які стосуються особливостей мотивів вибору професії та професійної мотивації взагалі.

1. Чому Ви бажаєте працювати (навчатися) саме тут?
2. Як Ви приймали рішення про подальше навчання, майбутню професію?
3. Що мало вплив на вибір професії?
4. Як Ви сподіваєтесь, що особисто вам дасть ця професія?
5. Чим вибрана Вами професія є кращою за інші?
6. Якщо уявити, що такої професії (яку Ви вибрали) немає, тоді яку іншу Ви б вибрали? Чому?
7. Чому Ви вважаєте, що ця професія Вам підходить?
8. Яких особистісних якостей, на Вашу думку, вимагає ця професія?
9. Як Ви вперше зацікавились цією професією?

Обробка результатів опитування також свідчила про те, що на початку експерименту у курсантів переважали другорядні мотиви, а після проведення експерименту переважали вже внутрішні мотиви і інтереси.

Результати вищеописаних досліджень корелюють з результатами інших проведених нами педагогічних експериментальних досліджень щодо визначення мотивів професійного вибору курсантів МНС. На початковому етапі навчання у більшості випробуваних не розвинена професійна мотивація, домінуючими мотивами є поверховий інтерес до престижної професії, утилітарні мотиви досягнення професійного статусу, романтична захопленість, матеріальна зацікавленість та ін.

Також нами було проведено дослідження щодо ціннісно-мотиваційної сфери курсантів. Отримані на початку експерименту дані наочно представляють ціннісно-мотиваційну сферу даної категорії працівників. Так, серед мотивів професійної діяльності найбільш важливими для них є ситуаційні, корисливі, компенсаційні (за класифікацією В.Л.Васильєва) [1]: покращення матеріального стану; влада; благополуччя своє та родини; висока зарплата, кар'єра; можливість нести відповідальність за людське життя.

А наприкінці дослідження на перший план вже виходять внутрішні мотиви: можливість приносити користь; повага оточуючих; любов до роботи; можливість допомагати людям; відповідність роботи тощо. Зміна рівнів мотивації відображена нами у табл. 1.

Таблиця 1

Зміни мотивації щодо готовності до професійної діяльності курсантів груп ЕГ й КГ на початку та після проведення експерименту (у %)

№	Мотивація щодо готовності до професійної діяльності	Констатувальний етап		Контрольний етап		Приріст	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1.	<i>Високий</i>	17	16	30	20	13	4
2.	<i>Середній</i>	33	35	46	40	13	5
3.	<i>Низький</i>	50	49	24	40	-26	-9

У процесі експериментального відстеження було зроблено висновки: 1) на сформованість готовності до професійної діяльності майбутнього офіцера впливає як внутрішня мотивація отримання знань і можливість займатися обраною професією, так і зовнішня – дань моді мати вищу освіту, родинні зв'язки; 2) зацікавленість майбутніми офіцерами власним резервним потенціалом, установкою на розвиток власних професійних здібностей, що визначає напрями експериментальної роботи; 3) причиною слабого характеру мотивації майбутніх офіцерів на опанування професією, коли впливають як внутрішні проблеми, так і зовнішні обставини; 4) передбачено, що мотиви на опанування професією можна сформувати й закріпити, якщо цілеспрямовано цим займатися.

Дані свідчать про те, що на початку експерименту курсанти обох груп ЕГ та КГ мали переважно зовнішню мотивацію до професійної діяльності, а після проведення експерименту в курсантів експериментальної групи вже переважала внутрішня мотивація: бажання оволодіти сучасними навичками та вміннями роботи майбутнього офіцера; бажання розв'язувати складні, нові, незвичайні завдання в екстремальних умовах; упевненість і особистісний розвиток курсанта.

Так, проведене експериментальне дослідження мотиваційного компонента професійної готовності курсантів дозволило скласти програму вивчення мотиваційної сфери курсанта, процедура створення якої складається з таких елементів: 1. Аналіз діяльності та виявлення вимог професійної діяльності (служби, підрозділу, навчального закладу). 2. Визначення параметрів мотиваційної сфери (зміст, структура, стійкість, динаміка), що впливають на успішність виконання майбутнім офіцером своїх обов'язків у конкретних умовах. 3. Вибір методів та складання комплексу методик для виявлення і оцінки цих параметрів. 4. Визначення нормативних характеристик мотиваційної сфери курсанта, які забезпечують оптимізацію прогнозування її діяльності. 5. Розробка оптимальної процедури (технології) проведення дослідження та оцінювання мотиваційної сфери. 6. Безпосереднє проведення дослідження. 7. Складання висновку обстеження, що містить характеристику особливостей мотиваційної сфери курсанта, а також рекомендації щодо його подальшого використання у діяльності, розвитку або корекції мотивації.

Висновки. Наприкінці дослідження ми дійшли висновку, що дані експериментального дослідження свідчать про домінування ситуативних мотивів у виборі професії майбутнього офіцера на початку експерименту, це є закономірним і частково пов'язаним з актуальним економічним станом в країні, а також з неадекватною уявою курсантів про особливості професії на момент вибору. Але ж треба підкреслити, що процес професійного самовизначення не закінчується вибором професії, питання про вибір спеціальності, про уточнення цього вибору час від часу виникає протягом всього трудового життя людини.

Першокурсники обирають професію майбутнього офіцера МНС під впливом ситуаційних факторів, домінуючими з яких є відносна стабільність професії, матеріальна зацікавленість, зовнішній престиж. Після проведення експерименту спостерігається перевага внутрішніх мотивів і інтересів: покращення своїх особистісних якостей у процесі професійної діяльності у сфері МНС, підвищеним бажанням відповідати соціальним очікуванням, самий процес професійної діяльності, можливість приносити користь, любов до роботи, можливість допомагати людям.

Так, у межах професійного відбору задача дослідження мотиваційної сфери курсантів полягає не тільки у виявленні неадекватних професійних мотивів, а і в своєчасній роботі щодо їх розвитку чи корекції, сприяння усвідомленому вибору професії офіцера МНС, яка вимагає відповідальності. Вивчення домінуючих професійних мотивів є необхідною також з метою розробки форм та методів мотивування їх до сумлінного виконання власних обов'язків та оптимізації професійної діяльності.

Резюме. У статті розглядається сформованість мотиваційного компонента розробленої моделі готовності курсанта до роботи у процесі професійної підготовки. У роботі визначено основні методи педагогічного дослідження – анкетування, опитування, бесіди, які дозволили виявити динаміку мотиваційної сфери: визначити першорядні та другорядні мотиви вибору професії офіцера МНС. **Ключові слова:** модель готовності майбутнього офіцера МНС, мотиваційний компонент, мотивація, інтерес, анкетування.

Резюме. В статье рассмотрена сформированность мотивационного компонента разработанной модели готовности курсанта к работе в процессе профессиональной подготовки. В работе определены методы педагогического исследования – анкетирование, опрос, беседа, которые позволили выявить динамику мотивационной сферы: определить первостепенные и второстепенные мотивы выбора профессии офицера МЧС. **Ключевые слова:** модель готовности будущего офицера МЧС, мотивационный компонент, мотивация, интерес, анкетирование.

Summary. In the article the forming of the motivational component of the proposed model of cadet's readiness to the work is considered during the process of professional training. The methods of pedagogical research are offered in the article such as a questionnaire, an interview, which help to find out the dynamics of motivational sphere: to investigate supreme and accessory motives of choosing the profession of Emergency Ministry Officer. **Keywords:** model of Emergency Ministry Officer's readiness, motivational component, motivation, interest, questionnaire, interview.

Література

1. Васильев В. Л. Юридическая психология: Учебник для вузов. / В. Л. Васильев. – М.: Юрид. лит., 1991. – 216 с.
2. Демент М. О. Професійна підготовка майбутнього офіцера до взаємодії в освітньому просторі / М. О. Демент // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. Додаток 4, том IV (16). Тематичний випуск: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність. – К.: Гнозис, 2009. – С. 125–130.
3. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція. Науково-практичний посібник. / А. П. Москаленко, Д. О. Кобзін, А. А. Стародубцев. Відп. редактор проф. В. О. Соболев. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999. – 98 с.